

УДК 930.2(477:497.11)“13/14”

**РУСЬ ТА РАШКА
У ЗАХІДНОЄВРОПЕЙСЬКИХ ДЖЕРЕЛАХ XIV–XV ст.:
ТРУДНОЩІ ІДЕНТИФІКАЦІЇ**

Ілля ПАРШИН

*Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України
вул. Козельницька, 4, Львів, 79026
Відділ історії середніх віків
e-mail: iparshyn@yandex.ua*

У статті розглядається питання подібного написання середньовічних назв Русі (Russia) та сербської Рашки (Rassia) на сторінках латиномовних та німецькомовних наративних джерел XIV–XV ст. і зумовленої цим плутанини. Основну увагу приділено кільком моментам: участі не названого за іменем “короля Рашки” на великому з’їзді володарів Центрально-Східної Європи у Поттенбурзі 1264 р. (факт відомий за римованою хронікою Оттокара з Гелу), а також візиту папських посланців до “короля Русі” в 1308–1309 рр. (“Польська історія” Яна Длугоша, “Хроніка” Корнелія із Зандфліта). На основі аналізу усіх наявних звісток про цих анонімних правителів встановлено, зокрема, що у Поттенбурзі був присутній саме галицький князь Лев Данилович, а посланці апостольської столиці на початку XIV ст. відвідали Рашку, а не Русь.

Ключові слова: Галицько-Волинська держава, Сербія, князь Лев Данилович, король Юрій Львович, Оттокар з Гелу, Ян Длугош, король Стефан Драгутін.

Минуле держави Романовичів відоме, насамперед, за працями місцевих літописців, проте виклад матеріалу у т. зв. Галицько-Волинському літописі (третьої частині Іпатіївського зведення) обривається ще наприкінці XIII ст. Ґрунтовно доповнити свідчення визначної руської пам’ятки можна лише на підставі творів інших європейських хроністів, написаних латинською та старонімецькою мовами. Щоправда, серед науковців ставлення до цих наративів різне, адже невідомо, якою мірою ті чи інші автори володіли знаннями про Русь й наскільки коректно зуміли перенести їх на сторінки своїх манускриптів.

Мета статті – порівняти окремі латиномовні та німецькомовні тексти, зокрема на предмет плутанини у назвах Русі (Галицько-Волинського князівства) та Рашки (Сербії). Основну увагу приділено двом питанням: по-перше, дискусійною є участь не названого за іменем “короля Рашки” на великому з’їзді європейських правителів у Поттенбурзі* 1264 р., по-друге, так само неоднозначним видається візит папських посланців до “короля Русі” у 1308–1309 рр. З’ясування цих питань дасть змогу виріши-

---

* Замок Поттенбург розташований на південному сході від австрійського міста Вольфшталь.

ти кілька проблем у політичній історії держави Романовичів, а також переглянути деякі утверджені в фаховій літературі стереотипи щодо контактів руських володарів із Римським апостольським престолом.

Зазначені проблеми неодноразово ставали об'єктом пильної уваги науковців. При вирішенні їх до європейських джерел активно зверталися Ісидор Шараневич¹, Михайло Грушевський², Ярослав Ісаєвич³, Норберт Міка⁴, Леонтій Войтович⁵, Джура Гарді⁶, Даріуш Домбровський⁷, Ілля Паршин⁸ й інші історики. І все ж з'ясування топонімічних неточностей у західних наративах XIV–XV ст., безперечно, потребує подальших ґрунтовних студій.

Історія виникнення та розвитку Русі і Рашки надзвичайно складна для дослідження. Дискусійною залишається навіть проблема генези їхніх назв, хоча заздалеку чи вони споріднені. Так, дехто з істориків стверджує, що термін “Рашка” виник внаслідок поширення назви балканського міста Раш* на прилеглі території. Інші вбачають походження найменування цілої області, вперше детально описаної візантійськими авторами, від однойменної річки Рашки, однієї з приток Ібару. На політичній карті Рашку остаточно “закріпило” формування місцевого єпископства⁹. Необхідно зауважити, що тотожність Рашки і Сербії як державних утворень можна констатувати лише від часів Стефана Неманича (1165–1228), який остаточно підкорив цю землю, а Раш зробив своєю столицею¹⁰. Появу топоніма “Русь” сьогодні найчастіше пов'язують зі скандинавськими елементами у княжому війську. Спочатку так називали дружинників, пізніше – племена полян, а згодом назва поширилася на володіння усіх східних слов'ян та їх державу, у тому числі Галицько-Волинську¹¹. Оскільки у латиномовних джерелах Рашка (“Rascia”, “Rassia”) і Русь (“Ruscia”, “Russia”) подібні при написанні, імовірно, європейські хроністи припускалися помилок, описуючи події у цих різних країнах.

Досі остаточно не вирішеним залишається питання, пов'язане з подією 1264 р. – великим з'їздом правителів Центрально-Східної Європи. Причиною проведення одного з найрозкішніших зібрань середньовічної еліти стало весілля славонського князя Бели (1245–1269) – сина угорського короля Бели IV (1206–1270) і Кунегунди (†1292) – доньки маркграфа Оттона III Бранденбурзького (1215–1267), близької родички чеського правителя Пржемысла-Оттокара II (1233–1278). Шлюб як політичний акт повинен був остаточно врегулювати угорсько-богемську суперечку за Австрійські землі, боротьба за які точилася від середини 1240-х років. Церемонія та її дипломатичне

¹ Szaraniewicz I. Die Hypatios-Chronik als Quellen-Beitrag zur österreichischen Geschichte. Lemberg, 1872.

² Грушевський М. Історія України-Руси. Т.3.: До року 1340. Київ, 1993.

³ Ісаєвич Д. Галицько-волинське князівство в кінці XIII–на початку XIV в. // Древнейшие государства на территории СССР. Материали и исследования, 1987 г. Москва, 1989. С.71–77.

⁴ Міка Н. Walka o spadek po Babenbergach 1246–1278. Racibórz, 2008.

⁵ Войтович Л. Княжа доба на Русі: портрети еліти. Біла Церква, 2006; Його ж. Лев Данилович князь галицько-волинський (бл. 1225–бл. 1301). Львів, 2014.

⁶ Гарді Д. Ким був “der kunic von Râzen” на весіллі герцога Бели, молодшого сина угорського короля Бели IV, і Кунегунди Бранденбурзької, яке відбулося біля міста Pottenburg 1264 року // Княжа доба: історія і культура. Вип.5. Львів, 2011. С.199–208.

⁷ Dąbrowski D. Rodowód Romanowiczów książąt halicko-wołyńskich. Poznań–Wrocław, 2002.

⁸ Паршин І. Чи було папське посольство до Галицько-Волинської держави на початку XIV ст.? // Княжа доба: історія і культура. Вип.8. Львів, 2014. С.318–325.

⁹ Назва походить від ромейської фортеці VI ст. Арса чи Арша (“Arsa”).

¹⁰ Kalić J. Rascia – The Nucleus of the Medieval Serbian State // [Інтернет-ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rastko.org.rs/istorija/srbi-balkan/jkalic-raska.html>

¹¹ Ibid.

¹¹ Див.: Котляр М.Ф. Духовний світ літописання. Київ, 2011. С.13–14.

значення широко представлені в історіографії¹². Дослідників історії України зацікавляють передовсім згадки про нібито “короля Рашки”, присутнього на урочистостях.

Першим на цього монарха звернув увагу хроніст Оттокар з Гелу* (знаний також як Оттокар Штирійський, † до 1321)¹³. Хибно датувавши в “Австрійській римованій хроніці” святкову процесію 1261 р., він чітко вказав на прибуття “kunic von Râzen” – визначного гостя з угорської сторони¹⁴. Варто зазначити, що автор XIV ст. майже не вдався до компіляції, не використовував офіційних документів та свідчень інших джерел¹⁵ – його оповідь побудована лише на власних спостереженнях або усних переказах інших очевидців. З огляду на це, римована хроніка цього очевидця є надзвичайно цінним джерелом, яке містить чимало автентичних відомостей. Надмірне захоплення автора поетичною стороною у римованій хроніці призвело до безсистемного скорочення ним німецьких слів, що зробило твір надто важким для читання та перекладу. Попри це, численні списки хроніки Оттокара з Гелу, що дійшли до наших днів¹⁶, свідчать про її популярність у середовищі середньовічних інтелектуалів. Наприклад, відомості штирійського автора використав у своїй “Хроніці 95 володарів” Леопольд з Відня († після 1385)¹⁷, аналогічно помістивши під 1261 р. згадку про перебування “kūnig von Rassen” на весіллі сина Бели IV¹⁸. То хто ж був цим правителем?

Ставлення науковців до короткої нотатки Оттокара з Гелу неоднозначне. Зокрема, запис був відомий ще І.Шараневичу, який поставився до повідомлення з недовірою, але свого скепсису не обгрунтував¹⁹. Натомість, чеські історики Францішек Палацький та Вацлав Новотни висловили думку, що йдеться саме про володаря Галицько-Волинської держави Данила Романовича (1201–1264)²⁰. Їхня точка зору обумовлювалася близькістю угорського і руського правлячих домів. Відомо, що руський монарх брав активну участь у протистоянні за Австрійські землі на початку 1250-х років та в поході 1260 р., під час якого угорські та галицько-волинські війська зазнали нищівної поразки від армії Пржемысла-Оттокара II у битві під Кресенбрунном.

Вразливою стороною гіпотези про перебування короля Данила в Поттенбурзі є наведена літописцем інформація про його тривалу хворобу²¹. Імовірно, старший Ро-

¹² *Schlesinger L.* Geschichte Böhmens. Prag; Leipzig, 1869. S.142–143; *Novotny V.* České dějiny. Rozmach české moci za Přemysla II. Otakara (1253–1271). Díl.1, část 4. Praha, 1937. S.125–129; *Гапон Д.* Ким був “der kunic von Râzen”... С.199–200.

* Сучасне місто Гаал, Австрія.

¹³ Про особу хроніста див.: *Stelzer W.* Ottokar aus der Gaal // *Neue Deutsche Biographie* (далі – NDB). Bd.19. Berlin, 1999. S.716.

¹⁴ *Ottokars Österreichische Reimchronik* / Hrsg. J.Seemüller // *Monumenta Germaniae Historica. Deutsche Chroniken* (далі – MGH. DC.). T.5. Bd.1. Hannoverae, 1890. S.106.

¹⁵ *Lorenz O.* Deutschlands Geschichtsquellen im Mittelalter seit der Mitte des dreizehnten Jahrhunderts. Bd.1. Berlin, 1886. S.245–250.

¹⁶ *Seemüller J.* Aus dem Strein'schen Nachlass // *Neues Archiv der Gesellschaft für ältere deutsche Geschichtskunde*. Bd.18. Hannover und Leipzig, 1893. P.681–683.

¹⁷ Про нього див.: *Uiblein P.* Leopold von Wien (Leupoldus de Wienna) // *Die deutsche Literatur des Mittelalters. Verfasserlexikon* / Hrsg. von K. Ruth. Aufl. 2. Bd.5. Berlin–New-York, 1985. S.716–723.

¹⁸ *Österreichische Chronik von den 95 Herrschaften* / Hrsg. J.Seemüller // MGH. DC. T.6. Hannoverae et Lipsiae, 1909. P.120.

¹⁹ *Szaraniewicz I.* Die Hypatios-Chronik... S.85.

²⁰ *Palacky F.* České dějiny národu českého v Čechách a v Moravě. Díl 1., část 1. Praha, 1875. S.52; *Novotny V.* České dějiny. S.126–127.

²¹ *Ипатьевская летопись* // *Полное собрание русских летописей*. 2-е изд. Санкт-Петербург, 1908. Стб.862.

манович помер ще навесні чи влітку 1264 р.²², тому просто фізично не міг приїхати на зазначений важливий з'їзд правителів. Перебування будь-кого з руських володарів на вказаному весільному банкеті заперечив Н. Міка. На його думку, написання Оттокаром з Гелу "kunic von Râzen" надто різниться від "kunic von Riuzen" – так хроніст зазвичай позначав правителя русів, тому, очевидно, у римованій хроніці все ж ідеться про котрогось з балканських монархів²³. Австрійський автор XIV ст. повідомив про прибуття на з'їзд "kunic von Matschouwe" і "kunic von Sirvie"²⁴, якими, відповідно, були один з синів князя Ростислава Михайловича, володаря Мачви, та король Сербії Стефан Урош I (бл. 1229–1277). Зазначеним ж "kunic von Râzen" міг бути син останнього – володар Рашки Стефан Драгутін (до 1253–1316)²⁵. Таке пояснення видається актуальним і для твору Леопольда з Відня, який запозичив інформацію безпосередньо з праці хроніста Оттокара²⁶.

Сумніви щодо цієї теорії польського дослідника висловив Д. Гарді. На його переконання, середньовічні правителі загалом неохоче вдавалися до дроблення власних володінь, що ставить під сумнів отримання до 1264 р. окремого столу Стефаном Драгутіном, який до того ж на той час ще був неповнолітнім²⁷. Натомість, важливим союзником угорського короля Бели IV залишався його зять князь Лев Данилович (1225/29–1299/01), який після смерті батька цілком міг вирушити в далекий Поттенбург²⁸. Причини, що змусили його до такого кроку, криються у політичній ситуації на Русі. Смерть Данила Романовича поставила на порядок денний питання про розподіл сфер впливу в Галицько-Волинській державі і призвела, таким чином, до жорсткої боротьби за домінування. Фактично галицький князь Лев опинився в ізоляції волинських родичів та їхніх союзників²⁹. Налагодження приязних відносин з угорськими та польськими володарями, які перебували на весіллі, певно, стало головною ціллю його поїздки.

Вагомі докази для цієї теорії містяться в "Хроніці Австрії" Томаса Ебендорфера – джерелі XV ст., яке науковці оминули увагою при висвітленні означених подій 1264 р. Дана хроніка – важливий твір з історії приальпійських земель, що охоплює період від найдавніших часів до 1464 р. При укладенні його тексту було використано величезну кількість матеріалів, проте найбільший вплив справили (особливо при описі подій XIII–першої половини XIV ст.) місцеві австрійські історичні хроніки (втім, і праця Оттокара з Гелу)³⁰.

Відомості про автора "Хроніки Австрії" доволі ґрунтовні. Томас Ебендорфер народився 10 серпня 1388 р. в австрійському містечку Гасельбах. Дитинство та юні роки майбутнього хроніста малодосліджені, однак відомо, що у 1408 р. він вступив до Віденського університету, де після чотирьох років навчання отримав науковий ступінь магістра вільних мистецтв і де залишився працювати викладачем з філософії та латини. Паралельно з викладанням в 1419 р. Томас Ебендорфер навчався на богословському факультеті. Через два роки студій він прийняв сан священника, а ще через сім (у

²² Dąbrowski D. Rodowód Romanowiczów książąt halicko-wołyńskich. S.62; Войтович Л. Княжа доба на Русі. С.492–494.

²³ Mika N. Walka o spadek po Babenbergach 1246–1278. S.65–67.

²⁴ Ottokars Österreichische Reimchronik. S.106.

²⁵ Mika N. Walka o spadek po Babenbergach 1246–1278. S.66.

²⁶ Ibidem. S.66–67.

²⁷ Гарді Д. Ким був "der kunic von Râzen"... С.203–206.

²⁸ Там само. С.206–208.

²⁹ Войтович Л. Лев Данилович князь – галицько-волинський (бл. 1225–бл. 1301). Львів, 2014. С.127–132.

³⁰ Lorenz O. Deutschlands Geschichtsquellen... S.278.

1428 р.) здобув ступінь доктора теології і згодом обійняв посаду професора богословського факультету. Під час університетської кар'єри він обирався ректором, а також представляв свій навчальний заклад на церковному соборі в Базелі (1432–1435). Дипломатична кар'єра Ебendorфера спочатку також була вельми успішною: як парламентар імператора Фрідріха III (1415–1493) він побував у численних відрядженнях у різні країни, проте через деякий час втратив прихильність монарха і його довіру³¹.

Описуючи великий з'їзд володарів Центрально-Східної Європи XIII ст., хроніст відзначив: “Nuptie quoque celebrate in Wienna, in quibus rex Bela cum duobus filiis Stephano et Bela, cum regibus Ruthenorum (et) Masovie (Mosavie, Mosaviae), genero Regis Bele et rege Syrvie (Servie, Serviae) cum multis ducibus presens aderat”³² (“Весілля те святкували у Відні, на якому король Бела із двома синами, Стефаном і Белою, з королями Русі та Мачви, зятями короля Бели, і королем Сербії з багатьма князями побували”).

Томас Ебendorfer помилково вказав на Відень як на місце вінчання, хоча урочиста подія відбулася в Поттенбурзі. Очевидно, він компілював інформацію з німецькомовних джерел, де присутня аналогічна помилка, звідси ж була запозичена інформація і про прибуття “kunig von Râzen”, якого хроніст, не вагаючись, змінив на “rex Ruthenorum”, тобто на “короля Русі”. Прикметно, що автор вирізнив можновладця Підкарпатської землі, додатково наголосивши, що той був зятем угорського короля Бели IV (дружиною галицького володаря була дочка Бели IV Констанція). Не довіряти цим свідченням немає підстав. Ця згадка, на нашу думку, має стати додатковим аргументом на користь версії Д. Гарді, який вбачав в особі загадкового “kunig von Râzen” руського князя Лева Даниловича.

Ще одну неточність у визначенні Русі і Рашки (Сербії) європейські хроністи допустили, як виглядає, під час опису подій початку XIV ст. Зокрема, відомі латиномовні наративні джерела на той час фіксують володарювання Юрія Львовича (1252/54–1308), коли він уже був самостійним правителем об'єднаної Галицько-Волинської держави, використовував титул “короля Русі та князя Володимирії”, що відомо з його печатки³³.

Прийняття монаршого титулу підштовхнуло істориків до обговорення церковної політики правителя, зокрема унійних переговорів з Римським апостольським престолом. Особливості політичної ситуації, нібито, дають підстави вважати, що перемовини короля Юрія Львовича з Римом були пов'язані з утворенням у 1303 р. Галицької митрополії.

Очевидно, плани розбудови окремого релігійного центру активно обговорювалися ще за часів князя Лева Даниловича³⁴, однак успішне їх завершення припадає, здавалось би, зовсім не на найсприятливіший для цього період – часи патріарха Атанасія I (1230–1309), який вважав недоцільним дроблення Київської митрополії. На думку дослідника релігійного життя М. Чубатого, для короля Русі переговори з папськими посланцями були додатковим аргументом у справі швидшого створення окремої митрополії. Погрожуючи константинопольським владикам унією з Римом, він досяг ме-

³¹ Lhotsky A. Ebendorfer, Thomas // NDB. Bd.4. Berlin, 1959. S.223.

³² Ebendorfer Thomas. Chronica Austriae / Hrsg. A.Lhotsky // Monumenta Germaniae Historica. Scriptorum Germanicarum. Nova Series. T.13. Berlin–Zürich, 1967. P.133–134.

³³ Лаппо-Данилевский А. С. Печати последних галицко-волинских князей и их советников // Болев-слав-Юрий II, князь всей Малой Руси. Санкт-Петербург, 1907. С.241.

³⁴ Коструба Т. Юрій чи Лев? Хто оснував Галицьку Митрополію? // Його ж. Нариси з церковної історії України X–XIII ст. Вид.2. Торонто, 1955. С.110–113.

ти. Вдруге вдатися до цієї тактики він був змушений після смерті першого галицького митрополита Нифонта, коли його наступника, Петра Ратенського (бл.1260–1326), висвятили вже на Київську кафедру³⁵. Значення галицького церковного осередку через це зменшилося, що, закономірно, не входило до задумів його світського покровителя³⁶.

Прикметно, що доказом русько-римських дипломатичних контактів початку XIV ст. тривалий час вважається єдиний запис польського хроніста Яна Длугоша (1415–1480) за 1309 р. про невдалий візит папських нунціїв до невідомого “Ruthenorum regem”: “Clemens Papa quintus ad... Ruthenorum regem nuntiis insignibus missis, hortatur et requirit eum, ut iuxta pollicitationem suam per nuntios et litteras factam, ad obedientiam et unionem ecclesiae Romanae venire non negligat. Qui nuntios apostolicos vacuos remittens, in schismate inveterato perseveravit, et graecorum errorem potiore duxit catholica puritate”³⁷ (“Папа Климент V до... короля Русі послів поважних відправляючи, нагадує і закликає його, щоби обіцянку свою через послів та листи висловлену до підлеглості і єднання з Римською Церквою іти, не забув. Тих послів ні з чим відіславши, [король] у схизмі застарілій залишився, і греків помилку визнав кращою від католицької чистоти”). Джерело звістки невідоме³⁸. Ім'я володаря, як вказав редактор видання Олександр Пшездзецкий у примітці до тексту, в усіх відомих списках праці затерте³⁹. Щоправда, дослідники не сумніваються, що йдеться саме про Юрія Львовича⁴⁰. Тільки дата його зустрічі з папським посольством, мабуть, записана неправильно, бо, згідно з тим же Я.Длугошем, король Русі помер ще за рік до описаної події⁴¹.

З інших джерел, дотичних до руської місії римських посланців, можна встановити, що Миколай та Гентілій, легати в Угорщині на початку XIV ст., до свого титулу додавали також Галицьку землю і Волинь (“Galatae et Lodomeriae”), а останній з них у 1309 р. навіть заборонив “схизматику” взяти за дружину католичку⁴², що можна пояснити певною реакцією на провал переговорів. Інших доказів діяльності вказаних достойників у королівстві Русі не виявлено.

Необхідно відзначити доволі несподіване, нібито, підтвердження слів польського середньовічного хроніста, віднайдене на сторінках маловідомого твору бельгійця Корнелія з Зандфліта (†1461)⁴³: “Anno 1308. ... Idem papa regi Russiae misit fratres de ordine Praedicatorum et Minorum, ut eum in fide catholica instruerent, prout ipse per suos solemnes postulaverat oratores, a quo cum condigno honore recepti sunt, sed suus intentus non est subsecutus, quia rex metu matris et fratris nihil audebat attentare circa fidem Christianam suscipiendam”⁴⁴ (“Року 1308. ... Той папа [Климент V] до короля Русі відрядив братів домініканців і францисканців, щоби [вони] його до віри католицької залучили, як сам [король Русі] прохав через своїх урочистих посланців; він прийняв [послів] з

³⁵ Чубатий М. Історія християнства на Русі-Україні. Т.1: Від початку до 1353 р. Рим–Нью-Йорк, 1965. С.665–667.

³⁶ Сковчиляс І. Галицька (Львівська) єпархія XII–XVIII ст. Львів, 2010. С.195.

³⁷ Joannis Długosz senioris canonici Cracoviensis Opera omnia / Ed. A.Przedziecki. T.3. Kraków, 1876. P.43; Паршин І. Чи було папське посольство... С.319.

³⁸ Semkiewicz A. Krytyczny rozbiór “Dziejów polskich” Jana Długosza do roku 1384. Kraków, 1887. S.333.

³⁹ Joannis Długosz... P.43, not.2.

⁴⁰ Грушевський М. Історія... С.113–114; Исаевич Д. Галицко-волинское княжество... С.74.

⁴¹ Joannis Długosz... P.39; Dąbrowski D. Rodowód Romanowiczów książąt halicko-wołyńskich. S.204, 217; Войтович. Л.В. Княжа доба на Русі. С.506.

⁴² Abraham W. Powstanie organizacji Kościoła łacińskiego na Rusi. T.1. Lwów, 1904. S.172.

⁴³ Про нього: Паршин І. Чи було папське посольство... С.323.

⁴⁴ Cornelii Zantfliet Chronicon // Veterum scriptorum et monumentorum historicorum, dogmaticorum, moralium, amplissima collectio / Studio et opera E.Martène et U.Durant. T.5. Parisiis, 1729. Col.157.

великою честю, однак своїх намірів не дотримав, тому що за застереженням матері та брата не наважився намагатися віру християнську підтримати”).

Наведений фрагмент має чимало спільного зі свідченнями Я.Длугоша, але деякі рядки виглядають суперечливо. Зокрема, король Юрій Львович, як відомо, не мав рідних братів, а його мати, угорська принцеса Констанція, померла – прийнято вважати – ще близько 1288 р.⁴⁵ З джерел також нічого не відомо про іншу імовірну дружину князя Лева Даниловича, який, за легендою, на старості літ прийняв постриг й останні роки життя провів у монастирі⁴⁶. Можна припустити, що у Галицько-Волинській державі монахів з жебручих орденів з місії Климента V на самому початку 1308 р. могли прийняти брати-князі Андрій і Лев Юрійовичі ще за життя їхньої матері Євфимії Казимирівни⁴⁷. На перший погляд, така гіпотетична конструкція не суперечить текстові джерел і підтверджує візит римських посланців до “Ruthenorum regem” (чи “regi Russiae”, як вказав Корнелій із Зандфліта), адже факт засвідчено двома хроністами, які працювали незалежно один від одного приблизно у той самий час. І все ж, чи відповідає ця гіпотеза дійсності?

Ахіллесовою п'ятою версією про історичність папського посольства є те, що повідомлення про нього не належать сучасникам подій, а переписані з давніших хронік. Джерелознавчий аналіз обох записів показав серйозне викривлення первісного змісту.

Свого часу М.Грушевський допускав ймовірність існування папської булли, з якої Я.Длугош міг запозичити необхідні відомості⁴⁸. Однак тривалі пошуки не завершилися успіхом, й останнє критичне видання твору визначного пізньосередньовічного польського автора містить вказівку на невизначеність першоджерела цього переказу⁴⁹. Для того, щоб визначити першоджерело цитованого уривку з твору Я.Длугоша, спробуємо порівняти його повідомлення 1309 р. й інформацію, яку навів Генріх з Діссенгофена (1300/03–1376)⁵⁰ – один із продовжувачів “Нової церковної історії” відомого італійського хроніста Бартоломео Фіадоні (Птолемея з Лукки)⁵¹.

Поверхневого ознайомлення з записами достатньо, аби встановити їх спорідненість. Обидві нотатки датовані 1309 р., в обох і Генріх з Діссенгофена, і Я.Длугош вказують на ініціативу неназваного короля, який спочатку запросив амбасадорів з Риму, пообіцявши їм прийняти унію, а потім не дотримав слова. Польський автор XV ст. лише літературно опрацював твір попередника, багатослівніше описавши подію. На користь запозичення свідчить і те, що Я. Длугош у своїй хроніці вже опирався на свідчення “Нової церковної історії”, як і при викладі “руських сюжетів”⁵².

Суттєва різниця між аналізованими фрагментами одна – в першоджерелі вказано, що римські нунції відвідали не “Ruthenorum regem”, а “rex Rassie”, яким був Стефан Урош II Мілутин (1253–1321). Активність папської дипломатії на Балканах, ймовірно, обумовлю-

⁴⁵ *Dąbrowski D.* Rodowód Romanowiczów książąt halicko-wołyńskich. S.114.

⁴⁶ *Войтович Л.* Лев Данилович... С.225–228.

⁴⁷ *Паршин І.* Чи було папське посольство... С.321–323.

⁴⁸ *Грушевський М.* Історія... С.113–114.

⁴⁹ *Jana Długosza Roczniki, czyli kroniki sławnego Królestwa Polskiego.* Ks.9. Warszawa, 1975. S.9, przyp.5.

⁵⁰ Коротку біографічну довідку див.: *Krüger S.* Diessenhofen, Heinrich Truchseß von // *NDB.* Bd.3. Berlin, 1957. S.662–663.

⁵¹ *Tholomeus Lucensis.* Historia ecclesiastica nova (Fortsetzung des Heinrich von Diessenhofen in der Handschrift M) / Hrsg. O. Clavuot // *Monumenta Germaniae Historica. Scriptorum.* T.39. Hannoverae, 2009. P.692.

⁵² *Semkowicz A.* Krytyczny rozbiór... S.203; *Майоров О.* Ангел в Галичі: чи міг візантійський імператор Олексій III відвідувати Романа Мстиславича? // *Княжа доба: історія і культура.* Вип.3. Львів, 2010. С.133–138.

валася війною за реставрацію Латинської імперії, що мала розпочатися під проводом французького принца Карла Валуа (1270–1325)⁵³.

Аналогічною виглядає ситуація і з фрагментом тексту Корнелія із Зандфліта. Максимально близькими до цитованого уривка, який повинен підтвердити переговори Юрія Львовича з папою Климентом V, є відомості французького інквізитора Бернарда Гі (1261/62–1331)⁵⁴. Відповідний уривок з його твору процитував відомий італійський церковний історик Одоріко Рейналді⁵⁵. За його свідченням, посольство папи римського відвідало правителя Сербії. Обидва уривки майже ідентичні. До побудови гіпотетичних конструкцій вдаватися не потрібно: на політику балканського володаря справді впливали його мати Єлена Анжуйська (†1314)⁵⁶ і старший брат Стефан Драгутін, який зрікся влади на користь Стефана Уроша II Мілутіна ще в 1282 р., однак продовжував відігравати важливу роль при дворі⁵⁷. Отже, представники чернечих орденів відвідали правителя Рашки (Сербії), а не “regi Russiae”, як про це помилково повідомив бельгійський хроніст.

На підставі аналізованих фрагментів можна дійти висновку про хибність твердження про посольство Климента V до короля Юрія Львовича в 1308–1309 рр. Аналіз тогочасної політичної ситуації дає підстави припустити, що контакти з апостольським престолом цілком вкладалися у русло його політики, але конкретні свідчення хроністів XV ст. про ці події вважатися доказами не можуть, оскільки ґрунтуються на помилці.

Таким чином, у визначенні середньовічної Русі (“Russiae”) і Рашки (“Rassiae”) автори XIV–XV ст. допускалися неточностей. Зокрема, в німецькомовних наративних творах серед учасників з'їзду 1264 р. у Поттенбурзі зафіксований не названий за іменем “kunic von Râzen”. Згаданим гостем на весільних урочистостях, як вдалося перевірити завдяки свідченням хроніста Томаса Ебендорфера, був саме галицький князь Лев Данилович. До того ж, на підставі джерелознавчого аналізу переглянуто усталений стереотип про візит римських нунцій на початку XIV ст. нібито до “regi Russiae”. Насправді ж папські дипломати вели переговори з сербським володарем Стефаном Урошем II Мілутіном, найпевніше, щодо його імовірної участі у війні за реставрацію Латинської імперії.

⁵³ *Setton K.* The Papacy and the Levant (1204–1571). Vol. I. Philadelphia, 1978. P. 165–166.

⁵⁴ Останнє дослідження його біографії: *Théry J.* Le livre des sentences de l'inquisiteur Bernard Gui. Paris, 2010.

⁵⁵ *Annales Ecclesiastici* / Ed. A. Theiner. T. 23. Parisiis, 1871. P. 421.

⁵⁶ *Ристич А.* Королева Єлена – “многосветла” краса Середньовіччя // Проблеми слов'янознавства. Вип. 60. Львів, 2011. С. 237–242.

⁵⁷ *Лазаревіћ Д.* Територія краља Драгутина // Међуопштински историјски архив Ваљево. Гласник 25. Ваљево, 1990. С. 8–10.

**RUS' AND RAŠKA IN THE WEST EUROPEAN SOURCES
OF THE XIVth–XVth CENTURIES:
THE PROBLEMS OF IDENTIFICATION**

Ілля PARSHYN

*Ivan Krypiakevych Institute of Ukrainian Studies, the National Academy of Sciences of Ukraine
Kozelnytska, 4, Lviv, 79026, Ukraine,
The History of Middle Ages Department
e-mail: iparshyn@yandex.ua*

The article is dedicated to the problem of consonance between the names of medieval Rus' (Russia) and Serbian Raška (Rassia) in the pages of Latin and German narrative sources of the XIVth–XVth centuries. The main consideration is focused on a few issues. The first one is about an anonymous "King of Raška", who is mentioned in the big convention of the rulers of the Central and Eastern Europe in Pottenburg in 1264 (this fact is known from the Ottokar's rhymed chronicle). The second one is about the visitation of the papal envoys to "King of Rus'" in 1308–1309 ("The Polish history" by Jan Dlugosz, "Chronicle" by Cornelius of Zandvliet). After the analysis of all available notes about these unknown rulers we found that, in particular, in Pottenburg was Galician Prince Lev Danilovych and the diplomats of the Holy See at the beginning of the XIV century visited Raška, but not Rus'.

Key words: the Galicia-Volhynian state, duke Lev Danilovych, king Yuriy Lvovych, Ottokar from Gaal, Jan Dlugosz, king Stefan Dragutin.

**РУСЬ И РАШКА В ЗАПАДНОЕВРОПЕЙСКИХ
ИСТОЧНИКАХ XIV–XV ВВ.:
ТРУДНОСТИ ИДЕНТИФИКАЦИИ**

Ілля ПАРШИН

*Институт украиноведения имени И. Крипьякевича НАН Украины
ул. Козельницкая, 4, Львов, 790026
Отделение истории средних веков
e-mail: iparshyn@yandex.ua*

В статье рассматривается проблема схожего написания названий средневековых Руси (Russia) и сербской Рашки (Rassia) на страницах латиноязычных и немецкоязычных нарративных источников XIV–XV вв. и связанной с этим путаницы. Основное внимание обращено на несколько вопросов. Первый – участие не названного по имени "короля Рашки" на большом съезде правителей Центрально-Восточной Европы в Поттенбурге в 1264 г. (факт известный из рифмованной хроники Оттокара из Гела). Второй – визит папских посланцев к "королю Руси" в 1308–1309 гг. ("Польская история" Яна Длугоша, "Хроника" Корнелия из Зандфлита). На основании анализа всех имеющихся известий об этих анонимных правителях установлено, что, в частности, в Поттенбурге присутствовал галицкий князь Лев Данилович, а дипломаты апостольской столицы в начале XIV в. посетили Рашку, а не Русь.

Ключевые слова: Галицко-Волынское государство, князь Лев Данилович, король Юрий Львович, Оттокар из Гела, Ян Длугош, король Стефан Драгутин.

Стаття надійшла до редколегії 04. 08.15
Прийнята до друку 18.09.15